

С. Р. Кагамлик (Київ)

Роль Київської Академії в зміцненні культурно-освітніх зв'язків українських земель у XVIII ст.

Зроблено спробу оцінити вклад першого на Україні вищого навчального закладу — Київської Академії — в культурне єднання розчленованих українських земель у XVIII ст. На основі аналізу опублікованих і нових архівних джерел простежуються кількісний і якісний склад вихованців Академії з Правобережжя і Західної України, характер і значення діяльності її випускників у боротьбі проти католицько-уніатської експансії, за возз'єднання українських земель.

Складним і водночас цікавим етапом в історичному розвитку українського народу є XVIII століття. Розчленованість українських земель державними кордонами зумовила особливості їхнього економічного, політичного та культурного розвитку. Населення правобережних і західноукраїнських земель, перебуваючи в складі іноземних держав — Польщі, Угорщини і Молдавії, — знемагало під соціальним, національним і релігійним гнітом. Проте, незважаючи на територіальну роз'єднаність, між етнічними українськими землями не припинялися найрізноманітніші зв'язки, які об'єктивно створювали передумови для формування на базі феодальної народності елементів української буржуазної нації і водночас були яскравим виявом процесу національної консолідації українських земель.

Символом національної єдності українського народу з давніх часів був Київ, який і в XVIII ст. відігравав роль загальноукраїнського політичного, економічного і культурного центру. Особливе значення для культурного єднання українських земель мала Київська Академія — перший і тривалий час єдиний вищий навчальний заклад на Україні, та й в усій Східній Європі.

Історія Києво-Могилянської академії привертала увагу багатьох дослідників. У працях представників дореволюційної історіографії (М. Булгакова, В. Аскоченського, М. І. Петрова)¹ міститься значний фактичний матеріал, який використовувало багато дослідників даної проблеми. Особливу цінність становлять монографії Ф. І. Титова, С. Т. Голубева, І. Д. Вишневського², побудовані на архівних джерелах. Однак слід відзначити, що у творах більшості дореволюційних авторів відсутній критичний аналіз матеріалу. Через історично обумовлену обмеженість вони не змогли показати роль Київської Академії в єднанні українських земель, а взаємозв'язки між ними трактували як переважно релігійні.

Значним вкладом у дослідження проблеми стали праці радянських істориків, в яких з наукових позицій висвітлені окремі аспекти діяльності Київської Академії³. В ряді творів вітчизняної історіографії показано

¹ Булгаков М. История Киевской духовной академии.— СПб., 1843.— 226 с.; Аскоченский В. Киев с древнейшим его училищем Академией.— Киев, 1856.— Ч. 1—2; Петров Н. И. Киевская Академия в царствование императрицы Екатерины II (1762—1796 гг.).— Киев, 1906.— 171 с.

² Титов Ф. И. Старая вища освіта в Київській Україні кінця XVI — початку XIX ст.— К., 1924.— 432 с.; Голубев С. Т. История Киевской духовной академии.— Киев, 1896.— 233 с.; Вишневский Д. Киевская академия во второй половине XVIII в.— Киев, 1903.— 371.

³ Шевченко Ф. П. Роль Киева в міжслов'янських культурних зв'язках у

роль Києва і Академії в зміцненні зв'язків з Росією, їх значення для збереження українським народом своєї культури в умовах національно-релігійного гноблення⁴. Деяких дослідників цікавив розвиток взаємозв'язків західноукраїнських земель з Києвом і Наддніпрянською Україною, але XVIII ст. випадало з їх поля зору⁵.

Першим узагальнюючим дослідженням з історії Київської Академії стала монографія З. І. Хижняк, що вийшла в 1970 р. Особливо цінне її третє, доповнене видання⁶.

В ряді праць загального характеру поряд з іншими питаннями висвітлювалася й роль Київської Академії як центру єднання українського народу⁷. У книзі В. А. Смолія велику увагу приділено культурним зв'язкам Правобережної України з іншими українськими землями, а також з Росією в другій половині XVIII ст.⁸ Частково розглядувана тема знайшла відображення в працях Я. Д. Ісаєвича і М. М. Лелекача⁹.

Як видно з огляду літератури, дослідниками зібраний значний матеріал з історії Київської Академії, її взаємозв'язків з українськими землями і Росією, але спеціального дослідження, яке розкрило б роль цього навчального закладу в єднанні українських земель у XVIII ст., поки що немає. Дане повідомлення є спробою частково заповнити цю прогалину. Воно написано на основі як опублікованих збірників документів, так і архівних джерел.

В умовах соціального й національного гноблення, примусового насадження католицизму та унії потяг української молоді до Київської Академії був значним. Основну частину її вихованців становили вихідці з Лівобережної України, були також представники Слобожанщини, Запоріжжя, Київщини, Волині, Поділля, Галичини, Закарпаття. Усіх їх приваблювали гуманістичні традиції Академії, особливо її всестановість. Так, грамотою російського царя від 26 вересня 1701 р. Київському колегіуму офіційно надавався статус Академії і закріплювалося за нею право приймати на навчання філософським та богословським наукам дітей «російського народу всіх чинів і з інших країн... благочестивої греко-російської віри»¹⁰.

Навчання в Київській Академії, як правило, розпочиналось 1 вересня, але студентів зараховували протягом всього навчального року, і не тільки до початкового класу — аналогії (фари), а й до наступних — в міру їх підготовки. Старанні й добре підготовлені учні, розпочавши навчання з аналогії, могли через півроку перейти до інших граматичних класів — інфими й граматики. Внаслідок цього академічні курси протягом року змінювалися. Не було в Академії й вікових обмежень.

XVII—XVIII ст.— К., 1968.— 44 с.; Розвиток прогресивної філософської думки російського, українського та білоруського народів у XVII—XVIII ст.— К., 1978.— 167 с.; Білодід І. К. Києво-Могилянська академія в історії східнослов'янських літературних мов.— К., 1979.— 199 с.

⁴ Гудзій М. К. Культурні зв'язки українського і російського народів до кінця XVIII століття // Міжслов'янські літературні взаємини.— К., 1958.— С. 3—19; Дружба и братство русского и украинского народов: В 2 т.— Киев, 1982.— Т. 1.— 479 с.; Шип Н. А. Русско-украинское культурное сотрудничество в XVIII — перв. пол. XIX в.— Киев, 1988.— 119 с.

⁵ Крип'якевич І. П. Зв'язки Західної України з Росією до середини XVII століття: Нариси.— К., 1953.— 72 с.; Ковальський Н. П. Связи западноукраинских земель с Русским государством (втор. пол. XVI—XVII вв.).— Автореф. дис. ... канд. ист. наук.— Львов, 1958.— 16 с.

⁶ Хижняк З. И. Киево-Могилянская академия.— Киев, 1988.— 268 с.

⁷ Історія Української РСР: В 8 т.— К.— 1979.— Т. 3; Торжество історичної справедливості.— К., 1968.— 719 с.

⁸ Смолія В. А. Возз'єднання Правобережної України з Росією.— К., 1978.— 191 с.

⁹ Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль в розвитку української культури в XVI—XVIII ст.— К., 1966.— 249 с.; Лелекач М. М. Культурні зв'язки Закарпаття з Україною і Росією в XVII—XVIII ст.— Наук. записки УДУ.— 1954.— Т. 9.— С. 145—159.

¹⁰ Полное собрание законов Российской империи с 1649 г.— Т. 4.— С. 174.

Так, у початковий клас, як видно з академічних списків, приймалися на навчання учні від 8 до 22 років, а в останній — богослів'я (всіх класів було 8, а курс навчання становив 12 років) — від 21 до 33 років. Вихованці Академії користувалися правом вільного виходу, а виключали їх лише в крайньому випадку — коли грубо порушувалися правила її внутрішнього життя¹¹.

Для вивчення складу студентів Академії в XVIII ст., їх походження і станової приналежності велике значення має аналіз академічних списків, які надсилалися до Синоду. Найбільш повними і цінними є поіменні відомості учнів Академії за 1736/1737, 1737/1738 учбові роки¹². З них видно, що всі студенти Київської Академії ділилися на 2 головні групи: 1. взагалі російських підданих, які в свою чергу поділялися на дітей духовенства і вихідців з інших станів; 2. зарубіжних, або (в основному) «Польської області студентів». «Студенти Київської Академії, — повідомляв митрополит Р. Заборовський Синоду в 1738 р. — суть люди різного звання в Малоросії, а паче велика кількість із закордону Польської області приходять, в школах Київських вільно приймаються і — скільки хто побажає — вчаться»¹³.

Зарубіжними студентами вважалися головним чином вихідці з православного населення шляхетської Польщі — Правобережної України, Галичини та Білорусії. Вони прибували в Київ, долаючи складні перешкоди — державні кордони, заборону властей, матеріальні нестатки, війни, епідемії. Так, у 1770 р. внаслідок чуми кількість студентів зменшилася до 150 (в попередні роки їх було й більше 1000), а студентів розпустили по домівках до грудня 1771 р.¹⁴

У 1736/37 навчальному році в Академії навчалось 367 учнів, з них 138 — з-за кордону, в наступному, відповідно 494 і 128. Із 138 зарубіжних учнів в Академії в 1736/37 році вчилися: 127 вихідців з українських земель (68 з Правобережжя і 59 — із Західної України, в тому числі 1 студент з Закарпаття)⁵, 10 з Білорусії і 1 з Далмації. За становим походженням вихідці з українських земель розподілялися таким чином: дітей міщан — 42, посполитих — 36, духовенства — 29, шляхтичів — 7, козаків — 4, купців — 1. Аналогічний розподіл і за 1737/38 навчальний рік. З 128 зарубіжних студентів в Академії було: 121 з українських земель (66 з правобережних і 55 з західноукраїнських), 6 — з Білорусії та 1 виходець з м. Вільно (нинішній Вільнюс). За становим походженням: 42 — дітей посполитих, 37 — міщан, 22 — духовенства, 9 — шляхтичів, 4 — купців, 3 — козаків, 1 — з ремісників і 1 — боярський.

Отже, більшість зарубіжних студентів становила молодь з Правобережжя, але чимало було і з західноукраїнських міст і містечок: Жовкви, Золочева, Стрия, Львова, Збаражжя, Зборова, Дрогобича, Тереховлі, Тисмениці, а також з багатьох сіл. В основному це були вихідці з незаможних верств населення — посполитих і міщан, які жили в бурсі, «харчуючись і вдягаючись подачками щедрих людей», як писав у 1765 р. київський генерал-губернатор Глібов¹⁶.

Більшість зарубіжних студентів Академії, як свідчать академічні списки, не закінчували повного курсу навчання, оскільки для одержання атестату достатньо було вивчити 6 з 8 академічних курсів. Повний же курс навчання проходили лише студенти, які мали на меті викладати в Академії та інших навчальних закладах (у той час посада професора Академії традиційно поєднувалася із чернецтвом). З вихідців правобережних і західноукраїнських земель, які пройшли у XVIII ст. повний курс навчання, нам відомі: Федір Барвінський з м. Дрогобича, Іван Гор-

¹¹ Хи ж ня к З. И. Киево-Могиланская академия. — С. 153—169.

¹² Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. Отд. 2 / Под ред. Н. И. Петрова. — Киев, 1908. — Т. 1. — Ч. 1. — С. 38—88.

¹³ Там же. — Ч. 1. — С. 63.

¹⁴ Там же. — Т. 4. — С. 13, 95.

¹⁵ Там же. — Т. 1. — Ч. 2. — С. 35.

¹⁶ ЦДІА УРСР в Києві, ф. 59, оп. 1, спр. 4736, арк. 5.

тинський з Перемишльського повіту, Єленьєв Іван з с. Жулінок, Василь Іваницький з м. Ярослав, Іван Козлович з м. Луцька, Михайло Козачинський з м. Ямполь, Колтоновський Тимофій з с. Барахт, Мацієвич Арсеній з м. Володимира-Волинського, Мигалевич Інокентій з м. Меджибожа, Морозевич Матвій з с. Безичів, Мощанський Микола з м. Любачева, Подгорецький Іван з м. Товстого, Прусський Стефан з м. Комарне, Савицький Стефан з с. Семенівки, Симигиновський Максим (походження невідоме) і Сломинський Гедеон з м. Жовкви. Багато з них згодом стали відомими людьми. Синод запропонував митрополиту Рафаїлу Заборовському обмежити кількість учнів, щоб надати їм матеріальну допомогу для закінчення повного курсу навчання. Однак той, вважаючи таке рішення нездійсненним, у своєму донесенні в Синод 1738 р. пояснив: «якщо всіх учнів записати в книги, на коштi вказаному утримувати... І надалі вільний прихід і вихід з училищ Київських припинити, то з зарубіжних людей польської та інших націй (яким вільно високомонаршими грамотами, на колегію Київську даними, приходити на навчання дозволено і яких значна частина в училищах Київських знаходиться) нікого не буде, а з малоросіян, які на власний кошт навчаються, якщо їм вільний вихід з училищ Київських припинити — без вагань розбіжаться»¹⁷.

Синод дозволив Академії надалі подавати всебічні дані «тільки про священно- і церковно-служительських дітей з переліковими даними про решту вихованців»¹⁸. Тому, починаючи з 1738 р., повні поіменні списки зарубіжних учнів Київської Академії, в тому числі й вихідців з українських земель, відсутні. Певні дані про їх навчання в другій половині XVIII ст. знаходимо в архівах. Серед вихідців з правобережних і західноукраїнських земель, які приймали російське підданство, було дуже багато бажаючих вступити до Київської Академії¹⁹. Значну групу справ в архівних фондах також становлять справи про надання польським підданим дозволу на тимчасове проживання в Києві у зв'язку із вступом до Київської Академії і навчання в ній. За підрахунками, зробленими на основі аналізу фондів 59 і 193, за 1775—1795 рр. в Київській губернській канцелярії і Київському намісницькому правлінні було розглянуто більше 70 таких справ²⁰.

Аналізуючи списки студентів Академії за другу половину XVIII ст., які присягали на вірність російському урядові, одержуємо цікаві дані про склад і походження зарубіжних студентів Академії. Так, у 1755 р. присягали: 170 студентів — українців, російських підданих і 51 — зарубіжних, з останніх було 2 білоруси, 1 — з Угорщини і 46 — з українських земель. По класах вони розподілялися так: 2 учні з класу філософії, 1 — риторики, 4 — піітики, 13 — синтаксими, 8 — грамматики²¹, 10 — з інфими, 8 — з аналогії²². За становим походженням: 23 — дітей посполитих, 18 — духовенства, 2 — козаків, 2 — шляхтичів і 1 міщанина.

У присяжному списку за 1759 р. читаємо: «з'явилося в Академію Київську (учнів), що вийшли з різних польських місцевостей... бажаючих православно в Києві навчатися 26 і 145 українців, російських підданих. З «Польських місцевостей» присягали 3 білоруси і 23 — з українських земель, з них 11 — діти духовенства, 8 — посполитих, 4 — шляхетських і 1 — «син товариша ординацького»²³.

У 1662 р., як свідчить присяжний список студентів, в Академії вчилися 83 українці та російські піддані й 19 вихідців з підлеглих Польщі

¹⁷ Вишневский Д. Киевская Академия в первой половине XVIII ст.— Киев, 1903.— С. 44.

¹⁸ Акты и документы...— Т. 1.— Ч. 2.— С. 89.

¹⁹ ЦДІА УРСР в м. Києві, ф. 59, оп. 1, спр. 1049, 1807 та ін.

²⁰ Там же, спр. 7898, 8238, 8239, 9908; ф. 193, оп. 1, спр. 3430, 3443, 3446, 3895.

²¹ Там же, спр. 1591, арк. 9—16.

²² Там же, спр. 2587, арк. 10—11.

²³ Там же, спр. 3258, арк. 1—8.

українських земель. З останніх: 8 посполитих, 8 дітей священників, 2 — шляхтичі і 1 єврейський перехрест²⁴.

Дані про навчання студентів з Правобережжя й Західної України можна знайти і в інших, крім присяжних списків, джерелах. Так, у списку учнів Академії за 1772 р., які жили в бурсі, значилися: учні класу філософії І. Бозенський з м. Любачева та М. Шумулевич з м. Меджибожа, піітики — С. Білецький з с. Білки Львівського повіту, граматики — Клим Лазаревич з м. Корця Острозького повіту, латинської мови — Федір Володзинський з м. Яголинці Кам'янець-Подільського повіту, Іван Грановський з с. Луки Немирівського повіту та Краснолюдський Семен з с. Богданівки Липовецького повіту²⁵.

Небагато навчалося в Київській Академії студентів із Закарпаття, яке у XVIII ст. входило до складу Габсбурзької монархії. Австро-угорські урядові кола забороняли виїжджати на навчання до Києва, однак заборона ця неодноразово порушувалася. Вже в 1737 р. в Академії вчився Іван Боцневич з м. Бордова. Як видно з присяжного списку за 1755 р., серед студентів Києва був Василь Штефка з с. Кричова; в списку за 1763 р. значився Василь Іваницький з с. Кривого Цісарської області²⁶.

Ці студенти, а також Стефан Пчельський з Ужгорода, Олексій Кертис з Мукачева і Микола Добрянський вже згадувалися в історичній літературі²⁷. Нами виявлені деякі нові дані про навчання закарпатців у Київській Академії. Так, в 1750 р. за указом Київської губернської канцелярії через кордон був пропущений угорський підданий з м. Мукачі (Мукачева) Василь Синиця, який виявив бажання вступити в Київську Академію для навчання латинської мови²⁸. У 1777 р. прийняв російське підданство уродженець Цісарщини, житель с. Біловарець (нині Закарпатської обл.) Іван Іваницький, який вже був студентом Київської Академії²⁹. В тому ж році прибув до Києва на навчання угорський підданий, мешканець с. Луткова Матвій Гайданов. З собою він мав «пашпорт», взятий у архієрея м. Мукачева Мануїла³⁰.

Як свідчать наведені вище дані, вихідці з Правобережжя і Західної України в другій половині XVIII ст. вступали до Київської Академії ще в значній кількості, проте співвідношення дітей духовенства і підданих світського походження змінилося. Якщо в першій половині XVIII ст. зарубіжні студенти і російські піддані світського походження становили більшість учнів (дві третини всієї кількості), то в другій половині XVIII ст. число вихованців Академії духовного походження поступово зростає. Так, у 1776 р. в ній навчалися вже 444 студенти духовного походження, а різночинців і зарубіжних було лише 345³¹. Збільшилася кількість студентів духовного походження і серед вихідців з правобережних і західноукраїнських земель. Наприклад, у 1790 р. закордонних вихідців з українських земель тільки духовного походження в Академії навчалося 44. Це пояснюється впливом української молоді, насамперед світського походження, до інших навчальних закладів Російської імперії. В 1725 р. засновується Російська Академія наук у Петербурзі та університет при ній, а в 1755 р. — Московський університет. В них, на відміну від Київської Академії і західноєвропейських університетів, були відсутні богословські факультети. Починаючи з 1754 р. студентів Київської Академії запрошували на навчання до медичних навчальних закладів Росії. Тільки з 1754 по 1768 рр. на навчання «медико-хірургії

²⁴ Там же, ф. 59, оп. 1, спр. 4021, арк. 9—12.

²⁵ Смолій В. А. Возз'єднання Правобережної України з Росією.— С. 122.

²⁶ Акты и документы.— Т. 3.— С. 152.

²⁷ Шевченко Ф. П. Закарпатці — студенти Київської Академії XVIII ст.— Укр. іст. журн.— 1965.— № 6.— С. 95—98.

²⁸ ЦДІА УРСР в м. Києві, ф. 59, оп. 1, спр. 1807, арк. 11.

²⁹ Там же, спр. 8484.

³⁰ Там же, спр. 8490.

³¹ Акты и документы...— Т. 4.— Предисловие.

і фармації» виїхали більш як 300 студентів³². Відомо, що з 1756 по 1761 рр. в Київській Академії навчався Я. Федорович з с. Юхнів на Правобережжі, який потім вивчав медицину в Московському генеральному госпіталі³³. Учні Академії викликалися до медичних навчальних закладів Росії і пізніше. Так, у 1766 р. серед студентів, які одержали паспорти для навчання медицині у Петербурзі, був і польський підданий, студент філософії Данило Мелжинський³⁴. 1778 р. просив дозволу для навчання у Петербурзі польський підданий Олександр Голяховський³⁵.

З іншого боку, Синод і Київська консисторія сприяли збільшенню числа учнів духовного походження в Академії, зобов'язуючи священників під загрозою втрати приходу або позбавлення церковного сану віддавати своїх дітей на навчання до цього закладу. На кінець XVIII ст., незважаючи на намагання керівництва пристосувати методику викладання до університетської, Київська Академія, формально залишаючись всестановою, повністю перетворюється в духовний навчальний заклад.

Київська Академія стала осередком боротьби проти католицько-уніатської експансії, важливим ідейним центром визвольної боротьби українського народу за возз'єднання всіх українських земель. Діячі Академії теоретично обгрунтовували історичну необхідність возз'єднання, про що свідчать численні твори І. Гізеля, Д. Туптала, С. Яворського, Ф. Прокоповича, Г. Кониського. Про величезну популярність цих творів на територіях пригноблених українських земель свідчать рукописи, виявлені в збірках монастирів Правобережжя і на західноукраїнських землях. Так, у бібліотеках Почаївського та Крехівського монастирів знайдено ряд творів Ф. Прокоповича з риторики, поезики та філософії³⁶. На Закарпатті дуже поширене було львівське видання І. Галатовського «Ключ разумения». В першій половині XVIII ст. воно знаходилося майже в кожному третьому-четвертому селі і у всіх містах і монастирях Закарпаття³⁷.

Вихованці Київської Академії відстоювали православну віру і права російських підданих й на захоплених Польщею землях. Так, по закінченні навчання в Академії Іустин Рудзинський і Йосиф Оранський були відправлені в Польщу «в справах православної віри». Академія готувала наставників для монастирів, що знаходилися за межами тодішньої України. Вихованці Академії — Іринарх, Надток-Михайловський, Філофей Контаревський стали архімандритами та ігуменами Мотронинського і Лебединського монастирів Київської єпархії³⁸. Віктор Садковський — з учнів Академії і вихованців Георгія Кониського, призначений в 1785 р. переяславським єпископом і коад'ютором київського митрополита, був, власне, єпископом закордонних монастирів і церков, що знаходилися в межах Польщі³⁹.

По закінченні навчання в Київській Академії ряд вихідців з правобережних і західноукраїнських земель поверталися до рідного краю, ставали вчителями і передавали землякам здобуті в Києві знання. Інші залишалися вчителями і вихователями Академії. Так, М. Симигиновський, починаючи з 1786 р., викладав в Академії польську мову, історію, географію і поезію. Складені ним підручники «Польская грамматика» і «Начальные правила сочинения латинского» в 1791 і 1798 рр.

³² Смолий В. А. Возз'єднання Правобережної України з Росією.— С. 122.

³³ ЦДІА УРСР в м. Києві, ф. 59, оп. 1, спр. 7442, арк. 1.

³⁴ Там же, спр. 4921.

³⁵ Там же, спр. 8823.

³⁶ Ісаєвич Я. Д. Джерела з історії української культури доби феодалізму.— К., 1972.— С. 80—81.

³⁷ Лелекач М. М. Культурні зв'язки Закарпаття з Україною і Росією в XVII—XVIII ст. // Наукові записки УДУ, 1954, Т. 9.— С. 148—149.

³⁸ Акты и документы.— Т. 1.— Ч. 2.— С. 425; Т. 2.— С. 436;— Т. 4.— С. 329, 337.

³⁹ Титов Ф. И. Русская православная церковь в Польско-Литовском государстве в XVII—XVIII вв.— Киев, 1916.— Т. 3.— С. 172.

були видані друкарнею Київської Академії⁴⁰. Гедеон Сломинський був учителем філософії і піітики. Піітику також викладали Олексій Малиновський, Митрофан Слотвинський, Іван Ставицький і Михайло Семеновський (останній викладав ще й математику). В різні часи вчителями граматичних класів були: Іваницький Василь, Козлович Іван, Крижанівський Василь, Олександр Мигалевич і Інокентій Мигалевич⁴¹. Слід сказати, що до вчителів Академії — вихідців з-за кордону — ставлення було особливе: їм надавалися кращі посади, вони звільнялися від різного роду стягнень. Наприклад, вчителя польської мови і арифметики з Галичини Амвросія Буржинського (пізніше він був вчителем німецької мови, а в 1784 р. призначений бібліотекарем Академії) переводили з однієї посади на іншу «з поваги до його іноземного походження»⁴².

Значна частина вихованців Академії з підлеглих Польщі українських земель направлялася вчителями в середні навчальні заклади Росії, які тоді відкривалися. За підрахунками, зробленими на основі «Актов и документов...», протягом XVIII ст. в 11 семінаріях Російської держави викладали 17 вихідців з правобережних і західноукраїнських земель. Не вважаючи за можливе повернутися на батьківщину, де на їх чекало переслідування з боку уніатів, вони воліли назавжди залишитися в Росії, де їх цінували і відчували в них потребу.

Потрібно зазначити, що Московська Академія також прагнула повнити свої штати кращими вихованцями Київської Академії, в тому числі й вихідцями із зарубіжних українських земель. З останніх чимало стало ректорами Московської Академії: Феофілакт Лопатинський і Олександр Мигалевич із Львова, Іван Козлович з Луцька, Митрофан Слотвинський та ін.

Коло діяльності учнів Київської Академії було надзвичайно широким. Академія давала своїм вихованцям універсальну освіту і широту кругозору. Недарма багато з них стали пізніше відомими громадсько-політичними і релігійними діячами. Особливо слід відзначити Михайла Козачинського з подільського містечка Ямполья. Після закінчення навчання в Київській Академії він у 1738 р. виїхав до Сербії, де викладав у м. Карлівцях і сприяв культурному відродженню сербської нації. Повернувшись до Києва, він займав посаду професора і префекта Академії. Широко відомі філософські курси Козачинського і його драматичні твори⁴³.

Цікава біографія і Олександра Мацієвича з м. Володимира-Волинського. По закінченні навчання в Академії він відправився в Троїцький монастир в Чернігові, потім проповідував в Тобольській єпархії. В 1734—1737 рр. він як учений ієромонах брав участь у Камчатській експедиції, в 1741 р. став митрополитом Тобольським і Сибірським, а в наступному — членом Синоду. В 1764 р. за протест проти відібрання Катериною II церковних маєтків був позбавлений сану і ув'язнений в Архангельському Карельському монастирі. Залишив по собі ряд наукових праць⁴⁴.

Серед випускників Київської Академії з Правобережжя і Західної України слід також відзначити П. Погорецького (доктор медицини, відомий своїми працями), Ф. Мочульського (служив в Сухопутному кадетському корпусі, потім став єпископом білгородським), Ф. Еміна (перекладач, літератор, мандрівник) та І. Ставицького (політичний та релігійний діяч, ректор Кам'янець-Подільської семінарії)⁴⁵.

⁴⁰ Петров С. О. Книги гражданського друку, видані на Україні XVIII—I пол. XIX ст.: Каталог.— К., 1971.— С. 250, 251.

⁴¹ Акты и документы...— Т. 1.— Ч. 2.— С. 285, 288, 301—302;— Т. 5.— С. 247, 518.

⁴² Там же.— Т. 4.— Передмова; Т. 5.— С. 51, 82.

⁴³ Рогович М. Д., Нічик В. М. Філософська думка в Києво-Могилянській академії. Мануїл Козачинський // Філософська думка.— 1969.— № 1.— С. 98—116.

⁴⁴ Акты и документы...— Т. 1.— Ч. 2.— С. 418—419.

⁴⁵ Там же.— Т. 3.— С. 502; Аскоченский В. Киев с древнейшим его училищем Академиею.— Киев, 1856.— С. 202—204, 212—216, 326.

Вихідцями з Західної України були київські архієпископи Варлаам Ванатович і Рафаїл Заборовський, на честь останнього Київська Академія певний час називалася Могило-Заборовською⁴⁶.

Наведений фактичний матеріал яскраво свідчить про тісні зв'язки Правобережжя і Західної України з Києвом у XVIII ст. і невід'ємність культурного розвитку Правобережжя і Західної України від основних українських земель.

Одержано 31.05.90.

Предпринята попытка оценить вклад первого на Украине высшего учебного заведения — Киевской Академии — в культурное единение расчлененных украинских земель в XVIII в. На основе анализа опубликованных и новых архивных источников прослеживаются количественный и качественный состав воспитанников Академии с Правобережья и Западной Украины, характер и значение деятельности ее выпускников в борьбе против католическо-униатской экспансии, за воссоединение украинских земель.

⁴⁶ Вишневский Д. Киевская Академия...— С. 17.

М. Даниш (Братіслава, ЧСФР)

Українські студенти в Братіславському ліцеї у XVIII ст.

Використовуючи невідомі досі архівні документи та матеріали, автор наводить нові дані про навчання і діяльність українських студентів у Братіславському ліцеї в XVIII ст.

Дружба українського і словацького народів має давні традиції. Однією з важливих сторінок історії українсько-словацьких зв'язків є культурно-громадські контакти наших народів у XVIII ст. В той час, незважаючи на подвійне національне гноблення з боку імперії Габсбургів і угорського дворянства*, відбувався процес формування самосвідомості словацької нації, зміцнювалися зв'язки словаків з іншими слов'янськими народами.

Існування широких контактів між Україною та Словаччиною підтверджують нові факти про навчання українців у Братіславському ліцеї в XVIII ст.

У той час все більше студентів українського походження здобували освіту в закордонних навчальних закладах, зокрема університетах Західної та Центральної Європи. Як правило, вони продовжували там своє навчання після закінчення навчальних закладів на батьківщині. Часті переходи студентів з одного університету в інший — типове явище для того часу. Широкі та ґрунтовні знання були необхідною передумовою успішної службової кар'єри. Поїздкам вихованців Київської академії в навчальні заклади Австрії та Угорщини сприяла заснована в 1747 р. у м. Токаї Російська комісія по розведенню винограду і заготівлі вин для царського двору. Її керівники запрошували вихованців Академії для роботи в Угорщині і заохочували їх до навчання в місцевих навчальних закладах, насамперед у Будапешті та Братіславі.

В науковій історичній літературі вже згадувалося про перебування у Братіславському ліцеї трьох випускників Київської академії: Івана

* З середини XI ст. Словаччина входила до складу угорських земель.